

Վերջապէս ի նկատի առնուլ այն դրացի ազգաց բարբառներն եւ մերինն հետ ունեցած սերտ աղերսները, եւ մերինն՝ անոնցմէ ունեցած ձայներու տարբերութիւնքը: Արդ՝ գալով ուղղակի այբուբենի գիւտին, մենք գիտենք, որ Ե դարուն՝ երբ Ս. Մեսրոպը հետամուտ եղաւ Հնարելու կամ կատարելագործելու զայն, փիւնիկ ժողովուրդն եւ լեզուն արդէն իսկ դադրած էին լինել ի համարի կենդանի ազգաց եւ լեզուաց. անոնց գրականութեան հետ՝ տառերու հնչումներն իսկ կարի յոյժ խրթնացեր եւ ի մոռացութեան տրուած էին, զի ասորերէնն, արարերէնն եւ յունարէնը կ'իշխէին այդ ժամանակ բոլոր Փիւնիկաստանի, Ասորիքի եւ միջերկրական կղզեաց մէջ: Ուրեմն ինչ հարկ կամ պատեհութիւն կար Ս. Մեսրոպայ, զիմել փիւնիկեան այբուբենին, քանի որ նոցա գորութիւններն իրեն անծանօթ էին, քանի որ անոր գեղեցկագոյն, ճորսագոյն եւ ծանօթագոյն այբուբենն առձեռն պատրաստ կեցած էր, յունականը: Նիւթական ձեւեր չէ, որ կ'որոնէր Մեսրոպը, ապա թէ ոչ ասորին առձեռն պատրաստ կայր, եւ ինքն իսկ որ եւ է ձեւ կարէր հնարել անաշխատ. այլ ճիշդ ձայներ՝ նման իւր կենդանի բարբառին: Քիչէն դուք շատը դատեցէք:

Սակայն ըստ իս այս երկու ճշմարտութիւնքս, այսինքն թէ՛ ինչպէս լեզուներն միշտ կենդանի լեզուներէ օժանդակուած են եւ կ'օժանդակուին, այսպէս եւ միջին եւ յետին ժամանակի այբուբենաւորքն՝ իրենց դարուն մէջ տիրող այբուբենէն անմիջապէս սերած ըլլալու էին: Արդէն իսկ ապացուցուած է այս ի բազմաց, եւ նոյն իսկ ձեզ ծանօթ Քէրթէրի չքնաղ գործին մէջ: Այո՛, սոյն ճշմարտութիւններս ակներեւ կը տեսնուին նաեւ հայկական լեզուին եւ այբուբենի վրայ: Առաջին կէտն իբր ի հայելով զիմացնիս դրաւ վերջերս Հիւրման՝ իւր չքնաղ ուսումնասիրութեան՝ մէջ, յորում կը տեսնենք արդարեւ, որ պարսկերենէ փոխառեալ հարիւրաւոր հայ բառերու եւ անուանց մթերքն՝ արտաքին կազմութեամբ եւ հնչականութեան օրինօք՝ ամենէն աւելի իրենց մերձագոյն, այն է պահլաւիկ կամ պարթեւական բառերուն կը համաձայնին, քան թէ մի եւ նոյն բառերու սանսկրիտ, զանդիկ եւ հին պարսկերէն ձեւերուն և հնչականութեան: Իսկ երկրորդ կէտն անուրանալի է, ըստ իս, յունական այբուբենի եւ մեր 23 տառերու համեմատու-

թեամբ, յորում արդարեւ իրարու իբրև բունական եւ անմիջական մայր եւ դուստր կը ճանչցուին, թէպէտ եւ մայրն իսկ ահագին դարեր յառաջ անմիջապէս փիւնիկականէն ծնած է անտարակոյս՝ որպէս տեսանք թէրայ արձանագրէն: Սակայն բան մի, որ դուք այնքան ուշադրութեան առած չէք, եւ ինձ տակաւին մտատանջութիւն կը պատճառէ. հետեւեալն է. այսինքն է, դիտելով որ հայերէն այբուբենարանն եւս Ե դարու յունականի նման ձախէն դէպ ի յա՛մ կը յառաջէ ի շարագրութեան, սակայն եւ այնպէս կան անոր մէջ տառեր, — օրինակ իմն, գ, դ, ժ, ժ, յ, շ, ճ, զ, ղ, ա, ց, պ, — որոց երեքն դէպ ի ձախ կը նային. իսկ այլոցն դէպ ի յա՛մ: Այս երեւոյթս կը թուի, ըստ ինքեան, ցուցնել մեզ, թէ Ս. Մեսրոպը՝ բաց ի Ե դարու յունական այբուբենէն աչքի առլեւ ունեցած ըլլայ նոյնպէս թէրայի, կամ անոր նման հնագոյն այբուբեն մ'եւ: Այս երեւոյթս, եթէ ուրիշ մեզ անծանօթ պատճառներ յառաջ եկած չէ, հարկ կը լինի փիւնիկեան այբուբենի ազդեցութեան ընծայել. բայց դիտելով մէկ կողմէն, որ փիւնիկեանէն անկախ այբուբենք ես կը ներկայացնեն այսպիսի զարտուղութիւններ, եւ նոյն իսկ փիւնիկեան նախկին այբուբենի մէջ իսկ այնք, զանդ եւ ադէ հակառակ միւս տառերուն դէպ ի յա՛մ կը նային, ուստի յիշեալ հայ տառերու նայուածքն իսկ մասամբ պատահականութեան եւ մասամբ ալ ուրիշ այբուբենարանաց ազդեցութեան արդիւնք կը համարինք. վասն զի փիւնիկականի մէջ յոր տառերէն ոմանք կը պակսին: Ուրեմն ցայս վայր մէջ բերուած ընդհանուր սկզբանց եւ եղելութեանց վրայ հաստատուած, ես չեմ կարող ձեզ համաձայնիլ, թէ մեր այբուբենի 22 տառերն ծագմամբ ուղղակի փիւնիկեան ըլլան, քան թէ յունական: Ի հնումն եթէ այնպէս եղած ըլլային, սակայն եւ այնպէս, պէտք է ընդունիլ, որ Մեսրոպը եւ Հռոփանոս Ե դարում յունականին համաձայն ձևակերպեցին զայնս, որովհետեւ յունարէն տիրող լեզուի ազդեցութիւնն եւ թարգմանելիք գրոց անհրաժեշտ հարկն իսկ այնպէս կը պահանջէին:

Իսկ գալով յաւելեալ տառերուն, այսինքն են ժ, հ, ձ, չ, ղ, յ, շ, շ, ջ, վ, ճ, ց, ղ, նոյն պատճառներով եւ պահանջներով զանդկապարսկական եւ ասորական այբուբեններու իրենց համազօր եւ համահնչող տառերէն դարձեալ փոխ առնուած կը համարիմ ես, զոր դուք մէջ բերած էք արդէն ձեր երկասիրութեան 31րդ իջում, եւ ես անելողդ համարեցայ կրկին մէջ բերել. միայն վ տառին վրայ կը տարակուսիմ, որ յունարէն օս երկրար-

1. Armenische Grammatik. I. Theil. Armenische etymologie, Leipzig 1895.